

Genuskonstruktion i rättsfall?

- En kritisk granskning av svenska rättsfall gällande våldtäkt mot barn

”Kroppen är en duk, att måla på, en yta att sätta märken på, ett landskap att staka ut” (R. W. Connell, 1995, s. 90).

Tack

Vill rikta ett stort tack till min sambo som har stått ut med att böcker, pappersutskrifter och annat har fått ta över vårt vardagsrum i flera månader. Han har outtröttligt lyssnat på mina tankar som har uppkommit under arbetet med uppsatsen och alltid haft en tröstande famn när behov funnits. Till minklasskamrat Isabel Conejero Hermansson och min syster Åsa Svensson för att tålmodigt agerat språkpoliser!

Jag vill även rikta ett tack till min handledare Anna Massarsch som under processen med uppsatsen positivt har stöttat och drivit mig framåt. Tack!

Abstract

In this thesis the objective has been to identify differences in judgements between female and male offenders in legal cases about rape against children in Swedish courts.

Female offenders are often seen as victims or mentally ill by judicial courts/institutions. By analyzing the cases from a theoretic perspective that gender is constructed by victimization the thesis will investigate how the offenders motivate their act. The thesis has investigated cases from 3 angles; the relationship with the child, the sexual act and their explanations to the committed crime/acts. There are some indications that construction of sex is identifiable.

The relationship with the plaintiff in the cases is assumed from the feelings the child has towards the male offender, and when the offender is a woman it is assumed from her feelings and not the relationship with the child. Judgements with male offenders is more detailed with the sexual act and therefore also much more explained in the documents from the court. The female offender is often described as a vulnerable, manipulated or victimized and therefore given reason for not taking responsibilities for their acts. This is often used by the lawyer who represents the female offender.

Title: Construction of gender in Swedish legal cases

Nyckelord: kvinnliga sexualförbrytare, våldtäkt mot barn, sexualbrottsdömda kvinnor, offerrollen, genuskonstruktion

Innehåll

1.	Inledning/bakgrund	4
1.1.	Syfte och frågeställning	5
1.2	Disposition av uppsatsen	6
1.3	Tidigare forskning och teori om genuskonstruktion om kön	7
1.4	Tidigare forskning och teori om konstruktion av offerrollen	8
1.5	Teoretiskt perspektiv	11
2	Metod och material.....	12
2.1	Diskursanalys.....	12
2.2	Material.....	14
2.3	Hur materialet hanterats.....	14
2.4	Problematisering av vald metod	15
2.5	Avgränsningar	16
2.6	Förhandlingen i tingsrätt och hovrätt.....	17
2.6.1	Personerna i en förhandling i tingsrätten.....	17
2.6.2	Förhandlingen i tingsrätten.....	17
2.6.3	Personerna i hovrätten och förhandlingen.....	18
2.6.4	Vad innehåller en dom	19
2.7	Vad i materialet har analyserats och varför	20
2.7.1	Relation till barnet	20
2.7.2	Gärningarna	20
2.7.3	Ursäktar eller försvarar förövarna sina gärningar?.....	20
3.	Analys av materialet.....	21
3.1	Hur beskrivs relationen till barnet?	21
3.2	Hur beskrivs de sexuella gärningarna?	23
3.3	Ursäktar eller försvarar förövarna sina gärningar?	26
3.4	Slutsats.....	28
3.5	Förslag till ny forskning	29
4.	Käll- och litteraturförteckning.....	30

1. Inledning/bakgrund

När man säger ordet förövare tänker de flesta människor per automatik på en man. Det finns dock ingen given mall för hur en förövare ser ut och de finns överallt i vårt samhälle. Verkligheten är att förövare kommer i alla åldrar, från alla samhällsklasser och båda könen är representerade.

Under 2017 rapporterade Brottsförebyggande rådet 2 130 fall av anmälda våldtäkter mot barn. Andelen flickor var 1 840 och 297 var pojkar (BRÅ, 2018a, s. 36). Antalet lagförda brott gällande grov våldtäkt mot barn och våldtäkt mot barn var 98 stycken (BRÅ, 2018b, s. 21). Även om manliga förövare enligt statistiken är överrepresenterade när det kommer till alla former av sexualbrott så påvisar en ny rapport från barnrättsorganisationen ECPAT Sverige att kvinnliga förövare blir allt vanligare. Kvinnliga förövare dyker nu upp i övergreppsmaterial flera gånger om dagen och tidigare var det som högst några gånger i veckan (Andersson & Kim, 2018, s. 31–32)

Det finns vissa givna komponenter som gör att ett samhälle kan anses vara demokratiskt. En komponent är transparens och en annan är ett säkert rättssystem. Vidare är principerna om att ingen är brottsling förrän en dom har fastslagits av en domstol och att alla måste vara lika inför lagen viktiga sådana komponenter. Att alla ska behandlas lika är en grundläggande princip i alla demokratiska samhällen, i Sverige likaså. Likabehandlingsprincipen är kanske den viktigaste vi har för att vi som medborgare ska kunna känna trygghet och tilltro i vårt eget samhälle och är fundamentalt för tilliten till vårt rättsväsende.

När ett fall tas upp i domstol ska redogörelser från målsägaren, den tilltalade och från eventuella vittnen bedömas och ligger sedan till grund för en fällande eller en frikännande dom. Enligt objektivitetsprincipen är yrkesverksamma inom rättsväsendet skyldiga att vara objektiva (Landström, 2016, s. 41). Objektivitetsprincipen är inskriven i den svenska regeringsformen (RF) och beskrivs där enligt följande:

Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet betrakta allas likhet inför lagen iaktta samt saklighet och opartiskhet. (RF 1:9)

Europiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (EKMR) gäller som svensk lag och även där framhålls vikten av opartiskheten i domstolen:

Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. (EKMR artikel 6 kap. 1)

Under 1900-talet kom flera reformer för kvinnors lika villkor men först in på 1970-talet kom principen om att kvinnor och män inte får behandlas olika att börja gälla. Exempelvis skrevs könsspecifika lagtexter om (Gunnarsson, Käll, Svedberg & Svensson, 2018, s. 13).

Om alla är lika inför lagen så borde det innebära att alla döms på lika villkor och att rättsväsendet inte påverkas av eventuella konstruktioner och uppfattningar av hur en man eller kvinna bör vara eller agera. Frågan är bara om alla döms på lika grunder utan att några omedvetna eller medvetna värderingar eller könsnormer påverkar? Går det att identifiera skillnader i vad som redogörs för i svenska rättsfall när de kommer till konstruktionen av kön?

Journalisterna Kordon och Wetterkvist skriver i inledningen av boken *Gärningsmannen är en kvinna* att det är vanligt att kvinnor som kommer i kontakt med rättsväsendet ofta blir kategoriserade som antingen galna och farliga eller hjälplösa och svaga. De menar att samhället i allmänhet ofta vill finna ursäktande förklaringar till att kvinnor begår brott. För att kvinnorna ska framstå som mindre hotfulla ses de som offer istället för aktiva förövare som kan ta ansvar för sina gärningar (Kordon & Wetterkvist, 2000, s. 6–9).

Det som redovisas i rättsfall är den information som ligger till grund för de avgörande bedömningarna i svenska domstolar. Är redovisningarna i rättsfallen opartiska? Är de fria från normativa konstruktioner av kön? Går det att identifiera skillnader när det kommer till kvinnliga och manliga förövare?

1.1. Syfte och frågeställning

Både nationell och internationell forskning inom området visar att det är vanligt att kvinnliga förövare ofta ses som offer och att detta kan påverka utgången i domstolarna. Syftet med uppsatsen är att analysera om det går att identifiera skillnader eller likheter för vad som redogörs för i svenska rättsfall när det kommer till kvinnliga och manliga tilltalade i brottsmål gällande våldtäkt mot barn. En analys av rättsfall kommer att ske för att se om det går att urskilja om en

konstruktion av kön och en konstruktion av kvinnan som offer går att identifiera i det som redovisas i de utvalda rättsfallen.

Vidare är syftet med uppsatsen att analysera det som redovisas i rättsfall från tilltalade, målsägare och vittnen från tingsrätt och hovrätt. Granskningen kommer att fokusera på tre områden: relation till barnet, hur de sexuella gärningarna diskuteras samt om det redogjorts för några ursäktande motiv till gärningarna.

Huvudfråga:

Går det att identifiera en genuskonstruktion i det som redogörs för i rättsfall gällande våldtäkt mot barn från svenska domstolar?

Analysfrågor:

1. Vad i rättsfallen redovisas som relevant i beskrivningar av relationen mellan det målsägande barnet och den tilltalade? Går det att utläsa några skillnader ur ett genusperspektiv?
2. I beskrivningarna av de sexuella gärningarna i rättsfallen går det att utläsa några likheter eller skillnader mellan de manliga och kvinnliga tilltalade? Går det ur ett genusperspektiv att utläsa några skillnader i hur redogörelserna av beskrivningarna framställs?
3. Finns några specifika förklaringar i de redovisade redogörelserna i rättsfallen som ursäktar eller försvarar gärningarna? Går det ur ett genusperspektiv, med konstruktionen av rollen som offer, att identifiera några skillnader för de manliga och kvinnliga tilltalade?

1.2 Disposition av uppsatsen

I kapitel 1 finns inledning och bakgrund till ämnet. Här presenteras uppsatsens syfte och frågeställningar. Under tidigare forskning och teori presenteras vad som är aktuellt i debatten.

Detta avsnitt ska ge läsaren en djupare förståelse för ämnet samt för hur teorin hjälper till att tolka uppsatsen och den metod som används. I kapitel 2 presenteras den metod och det material som ligger till grund för forskningen i uppsatsen. Här kommer läsaren att få en beskrivning av hur granskningen har gjorts och på vilka grunder som materialet har analyserats. Själva analysen av granskningen presenteras i kapitel 3. I detta kapitel finns även slutsatsen samt förslag till vidare forskning. Avslutningsvis finner läsaren i kapitel 4 käll- och litteraturförteckningen.

1.3 Tidigare forskning och teori om genuskonstruktion om kön

R. W. Connell, verksam vid universitetet i Sidney, skriver att genus betyder ”att producera” och härstammar från en indoeuropeisk ordstam hämtad från substantiven i grammatiken. Grammatiken blev ett sätt att göra en distinktion mellan tingen och om de var så kallade ”kvinnliga eller manliga” eller neutrala (Connell, 2009, s. 22–23).

Många språk har tre indelningar på genus: maskulint, feminint och neutralt. När det kommer till frågor som handlar om genus är det vanligt att neutralt försvinner från samtalet och endast maskulint och feminint får ta plats. Enligt Connell är detta en av orsakerna till att genus oftast syftar på att samhället skapat kontrast mellan de båda orden, en biologisk uppdelning som härstammar från hanar och honor. Vägen förbi denna uppdelning handlar om att fokusera på relationerna mellan de två istället för att se till skillnaderna (Connell, 2009, s. 23). Connell beskriver att ”*Genus handlar framför allt om de sociala relationerna inom vilka individer och grupper agerar*” (Connell, 2009, s. 24). Kvinnor anses ha vissa egenskaper såsom omhändertagande, känslosamma, pratsamma, intuitiva, lättpåverkade och sexuellt lojala. Egenskaper som oftast tillskrivs män är exempelvis aggressivitet, tystlåtenhet, analytiska och promiskuösa (Connell, 1995, s. 23).

Heléne Thomsson, doktor i psykologi, menar att det finns en allmänt utbredd norm i det svenska samhället där kvinnor inte ska märkas och män får ta plats. Män som är kraftfulla och högljudda anses som charmiga medan kvinnor som spelar på sin kvinnlighet istället betraktas som pinsamma och fåniga (Thomsson, 2003, s. 17).

Genus handlar om konstruktionen av kön och vilka egenskaper som tillskrivs könet. Åkerström bekräftar detta i sin forskning genom att belysa att den vedertagna synen i samhället (bland

allmänheten, organisationer och myndigheter) är att kvinnan ses som offer och mannen ses som förövare (Åkerström, 2008, s. 15). Thomsson skriver att vad som anses vara kön konstrueras hela tiden genom möten med andra individer och uppstår i vardagen hela tiden. Konstruktionen av könet går inte att värja sig mot då den sker både via egna och andras handlingar och hur andra tänker eller agerar kan vi inte själva styra över (Thomsson, 2003, s. 17). Hon fortsätter med att diskutera hur det i svenska språket finns exempel på hur kön och maktordningen mellan könen tydliggörs. ”Vi säger man och menar oss själva även om vi är kvinnor, vi säger kvinnor i generella termer men menar en speciell grupp av kvinnor ” (Thomsson, 2003, s. 32). Dessa koder för kön är svåra att stå emot, de finns hela tiden runt oss och startar redan när vi föds. Könskoderna kan påverka hur individer klär sig, vilka fritidsintressen som väljs och hur vi blir bemötta. Koderna bidrar till hur vi uppfattar varandra och oss själva. Omedvetet analyserar vi personer vi möter och blir analyserade av desamma.

Männen är inte fria från konstruktioner när det kommer till genusperspektivet. Här handlar föreställningarna framförallt om mannen som den dominante. Connell beskriver att människans kroppar anses vara en viktig del av konstruktionen av mannen och för vad som anses vara maskulint. Det är kroppen som är drivande i hur mannen agerar eller så leder den mannen. Det är även den manliga kroppen som sätter gränser för vad mannen kan eller inte kan göra (Connell, 1995, s. 83).

1.4 Tidigare forskning och teori om konstruktion av offerrollen

Myriam S. Denov, kanadensisk professor inom avdelningen för kriminologi vid Ottawa, har skrivit boken *Perspectives on female sex offending* där hon belyser poliser och psykologers perspektiv på kvinnliga sexförbrytare. Denov anser att det finns flera problem med att se kvinnliga sexförbrytare som offer. Hon menar att kvinnors sexuella aggression helt kan missas (Denov, 2004, s. 5). ” *The gender of the offender is central to the meaning of the offence and can never be conceptualized without its context.* ” (Denov, 2004, s. 5)

Denov har i sin forskning kommit fram till att de grupper som hon undersökte - poliser, psykologer och överlevare av sexuella övergrepp - såg på de kvinnliga förövarna genom en så kallad könsnormativ blick (Denov, 2004, s. 175). Denov skriver att feminismen till viss del har varit delaktig i att skapa konstruktionen om kvinnan som offer. De feministiska analyserna av sexuellt våld lyfter ofta fram maskuliniteten och den makt män har över kvinnan och hennes

frihet. Detta osynliggör kvinnan som förövare och leder till att den kvinnliga förövaren helt försvinner från debatten. Konsekvensen blir att föreställningen om att kvinnan är underlägsen mannen förstärks (Denov, 2004, s. 184–185).

I den nyutkomna boken *Pedophilia and sexual offending against children* så beskriver kriminalteknikern och sexologen Michael C. Seto hur forskare tidigare ansåg att kvinnliga förövare var passiva och endast agerade för att de var manipulerade av en man (Seto, 2018, s. 109).

Ingrid Lander, fil. dr och lektor i kriminologi vid Polishögskolan, skriver att sexualitet genom historien har hört till mannens sfär medan kvinnans sexualitet har setts som en produkt av mannens sexualitet, det vill säga graviditeten (Lander, 2003, s. 34). Kulturella föreställningar påverkar starkt hur man ser på sexualitet och konstrueras genom våra uppfattningar och våra föreställningar, som oftast utgår ifrån manligt och kvinnligt. Med konstruktionen av manligt respektive kvinnligt blir det två grupperingar där tomrummen för vad som anses passa in på de olika grupperna fylls ut. Lander beskriver också hur dessa föreställningar sedan ligger till grund för vad som anses vara en sexuell normalitet eller en sexuell avvikelse. (Lander, 2003, s. 35).

Kriminologen Henrik Tham anser att begreppet brottsoffer idag är politiskt. Det innebär att konstruktionen av rollen som offer blir gångbar i det politiska och offentliga rummet och används i uttalanden när exempelvis diskussioner om krav på straffskärpning och kriminaliseringar sker (Tham, 2001, s. 34).

Viktimologi och det ideala offret

”Viktimologi med fokus på skapandet av själva ämnet, begreppet och bilderna, eller det som kallas brottsofferdiskursen.” Heber, Tiby & Wikman, 2012, s. 18)

Kriminologerna Anita Heber, Eva Tiby och Sofia Wikman (red.) beskriver i boken *Viktimologisk forskning* (2012) hur en del av viktimologin handlar om att studera hur offerrollen skapas, hur den får fäste och vilka konsekvenser offerrollen får (Heber, Tiby & Wikman, 2012, s. 18).

Sociologen och kriminologen Nils Christis har skapat en teori om det *ideala offret* och det *icke ideala offret*. Denna teori innebär en konstruktion, en slags titel, som gör att personen eller den

diskuterade gruppen får en form av offentlig och legitim status som den oskyldige eller den skyldige (Christi, 2008, s. 46–47).

Christi presenterar fem egenskaper för skapandet av hur det ideala eller icke ideala offret ser ut.

Ideala offret	Mindre ideala offret
Offret är en svag person (exempelvis en äldre, en sjuk eller ett barn)	Offret är en stark person
Offret är sysselsatt med ett respektfullt projekt (vårda en familjemedlem)	Offret ägnar sig inte åt något respektfullt projekt (dricka alkohol)
Offret befinner sig på en plats som personen inte kan klandras att vara på (till eller från familjemedlemmen som personen vårdar)	Offret kan klandras för att vara på platsen för brottet (dricker alkoholen på en pub)
Gärningspersonen är starkare och ond	Offret är lika stark eller starkare än gärningspersonen
Offret har ingen relation till gärningspersonen	Offret står gärningspersonen nära

(Christi, 2008, s. 48)

Vilka av dessa egenskaper som passar in på offret får konsekvenser för hur mycket ansvar som kan anses ligga på offret för det som hänt. Christi skriver att när en person drabbas av brott är det viktigt vilken legitim status som offret tillskrivs (Christi, 2008, s. 47).

”Det handlar alltså inte om vilka som rent faktiskt oftast blir utsatta för brott, utan om de offer som när de blir utsatta, får sina rättigheter tillgodosedda när de kommer i kontakt med exempelvis polis och åklagare” (Granström & Mannelqvist, 2016, s. 11).

Men det ideala offret behöver en motpol för att kunna finnas. Det innebär att det på andra sidan måste finnas den perfekta gärningsmannen, den raka motsatsen till offret i egenskaper och utseende. Rollerna de får i samhället är inte likvärdiga. När de två ställs mot varandra så ter sig brottsoffret överordnad gärningsmannen och status som offer är starkare och därmed mer legitim (Heber, 2012, s. 190–191).

Kordon och Wetterkvist skriver att det är svårt för kvinnor att ses som något annat än ett offer, även för de kvinnor som vill ta ansvar för sina handlingar. De lyfter fram hur kvinnornas motiv att begå brotten försvinner eller ursäktas genom synen på kvinnan som offer. Det är svårt att se kvinnan som en aktivt handlande gärningsperson och väl medveten om sin handling (Kordon & Wetterkvist, 2012, s. 9). När kvinnor framställs som farliga så försöker omgivningen i allmänhet finna förmildrande omständigheter till beteendet. När brott begås av kvinnor är det

på grund av bristande valmöjligheter som handlingarna utförs. En man som begår samma brott ursäktas sällan och framställs som handlingskraftig och blir därför aldrig sedd som ett offer (Kordon & Wetterkvist, 2012, s. 7).

1.5 Teoretiskt perspektiv

I denna uppsats används de ovan beskrivna teorierna och tidigare forskningen som underlag för diskursteorin. Diskursen handlar om konstruktionen av rollen som offer och konstruktionen av kön ur ett genusperspektiv.

Med stöd av dessa teorier och forskningar avses att i uppsatsen granska konstruktioner av kön. Vidare avses att granska om det går att identifiera konstruktionen av kvinnan som offer och hur det i så fall påverkar hur redogörelserna i de utvalda rättsfallen.

2 Metod och material

I uppsatsen har en deduktiv metod använts där teorierna om konstruktionen av kön och rollen som offer är i fokus. Diskursen om genuskonstruktion har sedan varit utgångspunkten för en kritisk granskning och analys av det insamlade materialet.

2.1 Diskursanalys

Med diskurs menas att se språkliga samband och mönster där sanningar bedöms utgöras av uttalanden och system. Det innebär att diskurser kan anses vara maktbildande då de påverkas av och framförallt har inverkan på normbildningar. (Nilsson-Hammar, 2018, s. 159).

Connell skriver att ingenting mänskligt kan existera utanför diskusen och att allting handlar om hur tolkningarna av världen görs (Connell, 1995, s. 89). Anna Nilsson-Hammar skriver att inom diskursanalysen är språket och sammanhanget viktigast och språket är föränderligt. Tid och rum påverkar hur och vilket språk som används (Nilsson-Hammar, 2018, s. 133). Marianne Winther-Jørgensen & Louise Phillips skriver att språket skapar den verklighet vi lever i och representation av den verkligheten (Winther-Jørgensen & Phillips, 2000, s. 15).

Bergström och Boréus skriver att *"Texterna speglar både medvetna och omedvetna föreställningar som människor i texternas tillkomstmiljöer hyser."* (Bergström & Boréus, 2005, s. 15) De menar att texterna inte är makt i sig själva och därför behövs det som speglar och reproducerar makt i texterna granskas (Bergström & Boréus, 2005, s. 15). Granskningarna av relationer mellan individer eller grupper kan sedan användas för att synliggöra det som inte direkt skrivs ut, utan ligger utanför. Diskurser har med social praktik att göra och är orsaken till att de är viktiga för samhällsvetare. Diskurserna påverkar hur människor i ett samhälle agerar, talar och hur texter sedan skrivs. Det sistnämnda blir tydligt och får fäste i lagtexter och konventioner (Bergström & Boréus, 2005, s. 17–19).

När kön konstrueras, det vill säga tillskrivs kvinnliga och manliga egenskaper, möjliggörs en normalisering av könsrollerna. Strukturer i samhället skapas av hur maktrelationer och tolkningar av omvärlden sker. Diskursanalysen kommer att fokusera på kvinnan som offer och stereotypa egenskaper för kvinnor och män. Rättsfall kommer att granskas och analyseras för att undersöka om det går att identifiera skillnader i vad som redovisas i de rättsfall som har valts

ut för analysen. Detta är en viktig del i diskursanalysen. Enligt Bergström och Boréus ses språkbruket på ett bestämt sätt i en diskursanalys. *"Språket återger inte verkligheten direkt och på ett enkelt sätt utan bidrar snarare till att forma den"* (Bergström & Boréus, 2005, s. 305).

Språket är inte neutralt och representerar inte en given verklighet. Språket är en social aktivitet som sedan tar form i en social kontext. Det språkbruk som används blir en grund för hur människor sedan kan tänka och agera (Bergström & Boréus, 2005, s. 326).

"Politik kan därför inte förstås som någonting "därute" eller vid sidan av språket. Det är genom språket som den politiska och sociala verkligheten konstrueras och språket ses som produktivt och meningsskapande." (Bergström & Boréus, 2005, s. 326)

Diskursanalysen behöver identiteter som ställs mot någonting eller mot varandra (Bergström & Boréus, 2005, s. 327–328). I denna uppsats ställs två identiteter mot varandra, den kvinnliga och den manliga tilltalade. Detta är en viktig del av diskursanalysen, den som handlar om vilka normer som den aktuella diskursen konstruerar (Bergström & Boréus, 2005, s. 328).

För denna metod är det viktigt att kritiskt försöka analysera det som har redovisats i rättsfallen genom två teoretiska perspektiv. Diskursen om konstruktionen av kön samt diskursen om kvinnan som offer. Går det att identifiera skillnader i det som redovisas i domarna?

I diskursanalysen används så kallade analogikedjor för att analysera de valda rättsfallen. Det innebär att det går att utläsa tecken i det analyserade materialet som sedan utgör själva kärnan för uppsatsen (Bergström & Boréus, 2005, s. 337). Analogikedjorna kommer i uppsatsen att benämnas som fokusområden. De tre fokusområdena är relationen till barnet, hur de sexuella gärningarna har diskuterats och om de kvinnliga och manliga tilltalade ursäktar eller tar eget ansvar för sina gärningar.

Granskningen har gjorts för att undersöka om det finns några belägg för om kvinnor bedöms annorlunda än manliga tilltalade med diskursen om viktimisering och konstruktionen av kön som utgångspunkt. Fokus i uppsatsen har varit att med ett kritiskt genusperspektiv granska om det går att identifiera några likheter eller skillnader i det som redovisats i rättsfallen.

2.2 Material

I uppsatsen har rättsfall med kvinnliga och manliga tilltalade som dömts för att ha begått våldtäkt mot ett barn granskats och analyserats. Rättsfallen kommer från domstolar i Sverige under åren 2015 till november 2018.

För att identifiera rättsfallen som är huvudmaterialet till uppsatsen har jag använt mig av databasen Zeteo från Nordstedts juridik, en digital informationstjänst för svenska jurister. Via detta arbetsverktyg är det möjligt att ta del av rättskällor, lagkommentarer och juridiska e-kurser (nj.se/zeteo).

Att finna rättsfall med kvinnliga tilltalade har varit avgörande för att granskningen skulle kunna utföras. Tre stycken rättsfall med kvinnliga tilltalade identifierades. Därefter söktes efter liknande fall där den tilltalade var en man. För att urvalet skulle bli så lika som möjligt har fallen valts utifrån tre kriterier:

- samma åtalpunkter
- liknande ålder på de tilltalade
- liknande ålder på barnet/barnen som varit målsägare

Slutligen valdes sju olika rättsfall ut. Två rättsfall har en kvinnlig tilltalad och fyra fall har en manlig tilltalad och ett rättsfall har både en kvinnlig och en manlig tilltalad i samma fall.

Alla sju fallen har gått vidare från tingsrätten till hovrätten, vilket innebär att varje rättsfall har två domslut per tilltalad. Det slutgiltiga antalet rättsfall som har analyserats är fjorton stycken med totalt åtta stycken tilltalade och dessa utgör primärkällan för uppsatsen.

Inget av de utvalda rättsfallen har tagits upp av Högsta domstolen.

2.3 Hur materialet hanterats

Underlaget för granskningen av rättsfallen sammanställdes i en Excel-fil där varje tilltalade fick en flik med sitt namn. Varje flik sammanställdes med information om målsnummer, den tilltalades kön och ålder, det målsägande barnets kön och ålder, beskrivning av gärningarna och den tilltalades inställning till gärningarna (erkänner eller förnekar). I filen finns även information om vad beslutet i domen blev brottsrubriceringen (påföljd, skadestånd), vilka

personer som förhörts och den tilltalades relation till det målsägande barnet. Den sista kolumnen döptes till genus, vilket är kärnan för det som senare analyserades, och är den kolumn som har relevans för själva analysen av rättsfallen.

Under kolumnen genus valdes utdrag ur rättsfallen ut då de vid en första anblick berörde uppsatsens tre fokusområden. Utdragen kunde vara från den tilltalade själv, från det målsägande barnet, från vittnen eller från den aktuella domstolen. De utvalda utdragen i filen noterades med sidnummer och om det var ett uttalande från det målsägande barnet, den tilltalade eller ett vittne. I denna kolumn finns även med utdrag från tingsrätten och hovrätten om det som redovisats från domstolarna ansetts varit relevant för uppsatsen ur ett genus- och viktimiteringsperspektiv.

Eftersom alla de granskade rättsfallen har varit föremål för prövning både i tingsrätt och hovrätt har tingsrättsdomen granskats först och sedan hovrättsdomen, det vill säga i den ordning som rättsfallen har behandlats i domstolarna. När rättsfallen lästes lyftes för uppsatsens syfte relevanta stycken ut och placerades under respektive domstol och under kolumnen genus med sidnummer från var i rättsfallet utdraget togs.

Därefter skapades en ny Excel-fil där flikarna döptes till det som avsågs att granskas. Relation till barnet, sexuella handlingar och förklaring/skyller på. Under dessa flikar placerades sedan de utdrag som valts ut till tidigare Excel-fil in under lämplig flik. Viktigt var att när utdragen lades in i den nya filen avkodades de för att så långt som möjligt undvika att avslöja om den tilltalade var en man eller en kvinna. Avkodningen skulle dessutom dölja om det målsägande barnet var en flicka eller en pojke. Utifrån detta har analysen av rättsfallen gjorts enligt diskursen om genus och viktimologi.

2.4 Problematisering av vald metod

Det har varit svårt att finna rättsfall som är exakt lika. Författaren är medveten om att hade andra urval gjorts kunde utfallet ha blivit annorlunda. Det relevanta är granskningen av hur beskrivningar av fokusområdena redogjorts för i rättsfallen.

Domstolarnas dom i enskilda fall var däremot inte relevant.

Bristen på avgöranden med kvinnliga förövare har gjort att det finns en begränsning av vad uppsatsen kan undersöka. De tre kvinnor som granskats är de fall där brottsrubriceringen har varit våldtäkt mot barn från 2015 till november 2018.

En kritik som kan riktas mot diskursanalysen är att den kan anses vara präglad av teorin om konstruerade könsroller och offerroller. Konsekvensen härav är att det finns en risk för att analysen inte varit objektiv. I syfte att undvika detta har Excel-filen använts i arbetet med att avkoda de olika redogörelser från rättsfallen, för att analysen skulle bli så könsneutral som möjligt. Alla ord som har påvisat kön eller namn har skrivits om för att analysen ska kunna bli så neutral som möjligt.

2.5 Avgränsningar

Uppsatsens avgränsningar är avgöranden från åren 2015 till 2018. Avgörandena ska innehålla dom gällande grov våldtäkt mot barn och dom gällande våldtäkt mot barn och där den tilltalade är över 18 år.

För att jämförelsen skulle bli så relevant som möjligt var det viktigt att de fall som analyserades utgick de från följande kriterier:

- att gärningarna var begångna av män och kvinnor
- att avgörandena skulle handla om liknande gärningar, grov våldtäkt mot barn och våldtäkt mot barn
- att ålder på både förövare och offren var snarlika

Anledningen till att jag har valt att granska rättsfall som handlar om grov våldtäkt mot barn respektive våldtäkt mot barn är att göra analysen utifrån ett brott som är tabubelagt.

Rättsfallet med både en manlig och en kvinnlig tilltalad i samma fall kommer att ägnas mer tid åt att granska och analysera. Granskningen av rättsfall av detta slag med både en kvinnlig och manlig tilltalad i samma rättsfall känns viktigt då granskningen och analysen kan göras mer exakt.

2.6 Förhandlingen i tingsrätt och hovrätt

2.6.1 Personerna i en förhandling i tingsrätten

De personer som står i fokus vid en förhandling i tingsrätten är målsägaren, den person som varit utsatt för brottet, och dennes målsägandebiträde som är antingen en jurist eller en advokat. Målsägandebiträdet är med för att ge stöd och hjälp och ska se till målsägarens intressen. Med vid förhandlingarna är även den som står åtalad för brottet, den tilltalade, och en försvarsadvokat som ska vara till hjälp för den tilltalade. Försvarsadvokaten kan vara utsedd av domstolen och är då en offentlig försvarare. Den tilltalade kan även anlita en försvarare privat.

På uppdrag av staten finns en åklagare med vid förhandlingen i tingsrätten. Det är åklagaren som tidigare lett förundersökningen gällande det aktuella brottet. Det är även den åklagaren som ska fatta beslut om att åtal ska väckas. Ordförande vid förhandlingen är en så kallad juristdomare, en skolad jurist som gått domarutbildning). Vid förhandlingarna sitter även nämndemän med och är oftast tre till antalet. Deras uppgift är att tillämpa rättsreglerna i målet tillsammans med juristdomaren. Nämndemännen har ett viktigt syfte, genom deras deltagande ska den allmänna rättsuppfattningen ligga i linje med domstolens avgörande. Till nämndemän kan i stort sett vem som helst väljas, det som krävs är att personen är svensk medborgare och myndig. Det finns även en protokollförare med vid förhandlingarna som ska skriva ner det som sker under rättegången. Personen har oftast en juridisk bakgrund och arbetar inom domstolsväsendet.

När det kommer till rättegångar som hanterar brottmål med minderåriga eller sexualbrott sker ofta förhandlingarna bakom stängda dörrar. Det innebär att endast de personer som är berörda av förhandlingarna får närvara.

(uppgifter ovan från Sveriges Domstolar, 2017a)

2.6.2 Förhandlingen i tingsrätten

En förhandling i tingsrätten inleds med att de olika parternas närvaro kontrolleras och det konstateras om det finns hinder mot att hålla förhandlingen. Om det inte gör det, inleds förhandlingen med att åklagaren läser upp åtalet såsom det är formulerat i stämmingsansökan. Den tilltalade eller dennes försvarare får sedan ange om den tilltalade erkänner eller förnekar

de påstådda gärningarna. Därefter presenterar åklagaren en sakframställan, vilket innebär att de gärningar som åklagaren anser ha inträffat redogörs för i korthet. Därefter får försvarsadvokaten kortfattat möjlighet att ge den tilltalades version av det som har presenterats under sakframställan. Under denna punkt i förhandlingarna brukar även de båda parterna gå igenom skriftlig bevisning, exempelvis textmeddelanden eller bilder. Sedan ska målsägaren förhöras och då kan frågor ställas av åklagare, försvarare och domarna. I undantagsfall, som vid exempelvis förhör med minderåriga målsägare hålls förhöret utan att den tilltalade är närvarande, en så kallad medhörning. Den tilltalade ges möjlighet att bemöta det som målsägaren säger har skett. Den tilltalade får även besvara frågor som ställs av domare, åklagare och försvarare. Om det finns vittnen och sakkunniga får även de berätta vad de vet och svara på följdfrågor. Nästa punkt i förhandlingen är att domstolen går igenom den tilltalades personliga förhållanden, något som bland annat beaktas vid val av påföljd.

Till sist för slutanförenden, så kallad plädering, av båda parter. Vanligast är att åklagaren sammanfattar sina punkter och därefter gör försvarsadvokaten eller den tilltalade samma sak. Under denna del kommer parterna ta upp vad som de anser vara bevisat eller ej som har framförts under förhandlingarna. Domarna ska sedan överlägga, vilket innebär att de ska diskutera det som har kommit fram och kommer fram till vad en tilltalade ska dömas för och vilken påföljd det ska få, vilket formuleras i en dom.

(Uppgifter från: Sveriges Domstolar, 2017b)

2.6.3 Personerna i hovrätten och förhandlingen

I hovrätten är de som närvarar den tilltalade, dennes försvarare och åklagaren. Domare i hovrätten består av tre juristdomare varav två är ledamöter och en ordförande. Det finns också två nämndemän på plats och deras uppgift är att döma i målet tillsammans med juristdomarna. Förutom dessa närvarar vid behov även målsägaren, målsägarbiträdet, vittnen, samt protokollförare. (Uppgifter från Sveriges Domstolar, 2017c)

I hovrätten redogör ordföranden för den del i tingsrättens dom som överklagas. Domare, åklagare och försvarsadvokater har redan före förhandlingen läst domen från tingsrätten noga så den redogörs bara kortfattat. Sedan är det dags för den part som har överklagat att meddela vilka delar av tingsrättens dom som hen vill att hovrätten ska pröva. Motparten får sedan säga om

hen går med på eller motsätter sig ändringarna. Om det behövs görs även en sakframställan av åklagaren. På samma sätt som i tingsrätten ges den tilltalade eller försvarsadvokaten möjlighet att besvara det som redogjorts för i sakframställan. Även här kan skriftlig bevisning tas upp. Sedan ska den muntliga bevisningen redogöras för. Förhören från tingsrätten spelas oftast upp via video eller ljudupptagning. Anteckningar från tingsrätten kan också läsas upp för att de personer som har deltagit i tingsrätten inte ska behöva berätta samma sak i hovrätten. Ordningen på förhören är målsägaren, den tilltalade och därefter vittnen och sakkunniga.

Om hovrätten har frågor som den anser att förhören måste kompletteras med måste den personen som förhöret berör komma till hovrätten. Frågorna ställs oftast direkt efter förhöret från tingsrätten har redogjorts för. I hovrätten kan även personer som inte har hörts tidigare höras. Domare, försvarare och åklagare kan ställa frågor till det nya vittnet. Efter detta följer samma process som i tingsrätten med att den tilltalades personliga förhållanden behandlas, slutanförenden från åklagare samt försvarsadvokat och sedan domarnas överläggning.

(Uppgifter från Sveriges Domstolar, 2017d)

2.6.4 Vad innehåller en dom

- Uppgifterna om de olika parterna
- Domslutet som redovisar vad den tilltalade ska dömas eller frias för samt påföljd (straff) och eventuellt skadestånd att betala med mera
- Yrkanden, som redovisar vad åklagaren påstår ha skett, målsägarens eventuella skadeståndsanspråk samt den tilltalades inställning till dessa
- Domskälen, det vill säga tingsrätten eller hovrättens motivering till domslutet. Här ges också en motivering till vilket straff eller ändring av straff som domstolen beslutar.
- Information om hur domen kan överklagas.

(Uppgifter från Sveriges Domstolar, 2017e)

2.7 Vad i materialet har analyserats och varför

Granskningen och analysen av materialet till uppsatsen har haft tre fokusområden som på olika sätt är relevanta för viktimiseringsteorin och konstruktionen av kön.

De tre fokusområdena är:

- Relationen till målsägaren/barnet och om och i så fall på vilket sätt det har diskuterats.
- Hur de sexuella gärningarna som har begåtts diskuterats.
- Om den tilltalade försvarar sina gärningar och i så fall på vilket sätt. Här granskas om det redogjorts för några specifika orsaker eller skäl till den tilltalades agerande och om de går att relatera till konstruktionen av rollen som offer.

2.7.1 Relation till barnet

Egenskaper som oftast relateras som karakteristiskt kvinnliga är moderlighet och omhändertagande. Kvinnor har genom historien ansetts som osjälvständiga med en uppgift att ta hand om familjen och det har setts som ett livsvillkor (Gunnarsson, Käll, Svedberg & Svensson, 2018, s. 187). Granskningen avser att analysera om detta går att identifiera skillnader eller likheter i de analyserade rättsfallen hur detta diskuteras i redogörelserna.

2.7.2 Gärningarna

Granskningen av hur gärningarna beskrivs har analyserats för att se om konstruktionen av könsroller även går att identifiera i hur de sexuella gärningarna beskrivs. Detta för att se om det går att notera några skillnader mellan hur de kvinnliga och manliga tilltalades sexuella gärningar redogörs för i rättsfallen.

2.7.3 Ursäktar eller försvarar förövarna sina gärningar?

Ur ett genusperspektiv med konstruktionen av rollen som offer är det intressant att analysera vad det är som förs fram i domarna. Vad är det som redogjorts för? Anses orsakerna till de

påstådda gärningar relevanta i rättsfallen? Forskningen har, som tidigare redogjorts för, påvisat att kvinnor ses som passiva och att kvinnorna på grund av det inte anses ansvariga för sina gärningar.

3. Analys av materialet

Det bör noteras att i alla citat nedan har den tilltalades namn tagits bort och ersatts med en begynnelsebokstav, detta för att de tilltalade i rättsfallen ska hållas anonyma.

Benämningen på det målsägande barnet skiljer sig i rättsfallen och vissa domstolar använder ibland sekretess istället för exempelvis målsägande. För att texten ska bli tydligare och inte förvirra läsaren används ordet ”målsägare” i alla citat nedan.

3.1 Hur beskrivs relationen till barnet?

Av de redogörelser som varit med i granskningen under fliken relation till det målsägande barnet utgår tolv stycken av dessa från det målsägande barnet och nio utifrån den tilltalade. Resultatet av granskningen visar på att de redogörelser där relationen beskrivs med barnet i fokus till största delen kommer från rättsfall med manliga tilltalade. De redogörelser i rättsfallen där den tilltalade är i fokus för relationen är det främst de kvinnliga tilltalade som redogörelserna utgår från.

I alla fall utom två har de tilltalade någon form av ansvar för det målsägande barnet. I fyra av fallen är de tilltalade kontaktpersoner (vän och stöd person) till det målsägande barnet där barnet bor tidvis hos de tilltalade. I ett av fallen är den tilltalade en pojkvän till det målsägande barnets mamma.

I fallet där de tilltalade är både en man och en kvinna är det målsägande barnet familjehemsplacerad (på uppdrag från myndighet i sitt hem ansvara för att vårda och fostra) hos paret. I detta fall diskuteras relationen mellan barnet och den manliga tilltalade främst utifrån barnets perspektiv. Här lyfts framförallt barnets känslor för mannen fram som viktiga.

”Målsägaren fick kontakt med J när hon var 8 eller 9 år. Han arbetade på fritids på hennes skola och var den i personalgruppen som målsägaren uppfattade som

mest engagerad. De fick bra kontakt och J utsågs så småningom till målsägarens kontaktperson.” (TG B 2850–17, s. 9)

I redogörelserna framkommer även att barnet litat på och tycker mycket om den manliga förövaren och hur det påverkar straffmätningen av den manliga förövarens gärningar. ”Målsägaren uppfattar J som en fadersfigur och hade en varmare relation till J än till S.” (TG B 2850–17, s. 13)

Domstolen anser att på grund av att barnet har litat på den manliga tilltalade ska detta vägas in i straffmätningen och anses vara extra kränkande för det målsägande barnet. Här anser författaren att det går att se genusperspektivet på två sätt. Det ena är att det som anses vara en typisk kvinnlig egenskap, den omvårdande och känsllosamma, inte har påverkat utfallet. Det har redogjorts mer för hur det målsägande barnet känner för den manliga tilltalade som trygghetsperson än för den kvinnliga tilltalade. Det är barnets känslor som är i fokus. Det andra är att det är just barnets känslor som har redogjorts för och inte den manliga tilltalades känslor och tankar kring relationen. När relationen mellan barnet och den kvinnliga tilltalade diskuteras är det snarare kvinnans arbete som lärare som lyfts fram i redogörelserna.

” S har i formellt hänseende inte haft någon fostrande ställning förrän i slutet av brottstiden, men hon har likväl bott tillsammans med pojkvännen J under brottstiden, tillsammans med Målsägande, och hon har varit anställd på skolan där målsägande gick.” (B 3829–18, s. 18–19)

Vidare redovisas att kvinnan anses vara avundsjuk på barnet för att barnet får uppmärksamheten av den manliga tilltalade. ”S söker terapihjälp och skriver brev till J om att hon inte trivs i relationen. Hon kände sig marginaliserad och att målsägaren prioriterades.” (B 2850–17, s. 12)

I domstolens bedömning anses både den kvinnliga och manliga tilltalade gravt ha missbrukat det förtroende som de erhållit som kontaktpersoner för barnet. Den kränkning som domstolen bedömer att de båda har gjort sig skyldiga till anses ha orsakat stor skada för barnet och ger utslag för straffmätningen i domslutet (B 3850–18, s. 19). Här anser författaren att domstolarna inte påverkas av hur relationen till barnet diskuteras. Relationen till barnet redogörs för på olika sätt för den manliga och kvinnliga tilltalade och utfallet blir i bedömningen från domstolens densamma. De har båda missbrukat sin ställning som ansvariga för barnet och det får en negativ påverkan för dem båda när bedömningen i domstolen ska göras.

Likheter eller olikheter

En övervägande del av det redovisade i rättsfallen med en manlig tilltalad beskriver hur det målsägande barnet är rädd att förlora kontakten med den manliga tilltalade eller hur stort stöd den tilltalade har varit för barnet. ”B och målsägaren har haft en nära relation, inte helt förenligt med deras åldersskillnad. Målsägaren är rädd att förlora kontakten med B.” (B 1701–17, s. 4) Beskrivningarna av barnets känslor för den manliga tilltalade anses som bevisning för att barnen i dessa fall inte skulle ha någon orsak till att ljuga om gärningarna.

I de beskrivningar som redogör för de kvinnliga tilltalades relation till barnet utgår de främst från den kvinnliga förövaren.

”Vissa meddelanden som M skickat till målsägaren innehåller sexuella anspelningar, medan andra har mer karaktär av kärleksförklaringar eller svartsjuka.” (B 15471–16, s. 11)

”Trots att S inte tycker om målsägaren så låter hon sig övertalas om att bli familjehem.” (B 2850–17, s. 12)

I redogörelserna läggs de typiska kvinnliga egenskaperna, som omvårdande och kvinnan som trygghetsperson, på den manliga tilltalade och inte på den kvinnliga tilltalade i relationen till barnet. När kvinnors relation till barnen redogörs för gör den det utifrån den tilltalade kvinnan och inte från det målsägande barnet. I redogörelserna används inte de typiska egenskaperna för att beskriva kvinnan, utan är snarare en avsaknad från de egenskaperna, vilket skulle kunna stämma in på vad Kordon och Wetterkvist har beskrivit om att rättsväsendet i sina kontakter med kvinnliga förövare ser på dem som grymma eller galna (Kordon & Wetterkvist, 2000, s. 6–9). Genom att skala bort de egenskaper som skulle kunna ses som varma och omvårdande, kan de kvinnliga tilltalade i stället ses som kalla och ”okvinnliga”.

Analysen av rättsfallen visar på att det finns skillnader i hur relationen till det målsägande barnet beskrivs och redogörs för i rättsfallen.

3.2 Hur beskrivs de sexuella gärningarna?

Analysen av de sexuella gärningarna och hur de har beskrivits är den del som har varit svårast att analysera. Det som går att säga är att det för varje fall redogörs för vad som har skett.

Skillnader finns men det är svårt att avgöra om detta är på grund av gärningarna i varje specifikt fall eller om det är faktiska skillnader beroende på om den tilltalade är man eller kvinna.

I rättsfallet med både en manlig och en kvinnlig tilltalad redogörs för både de påstådda sexuella gärningarna som utförts tillsammans och de påstådda gärningar som de tilltalade ska ha utfört enskilt. De sexuella gärningarna där den kvinnliga tilltalade har varit mest aktiv beskrivs i hovrätten som de med mest förnedrande inslagen. (B 3850–18, s. 26). En utförligare beskrivning av vilka de förnedrande inslagen är redogörs inte för i rättsfallet. Flertalet av den manliga tilltalades påstådda sexuella gärningar mot barnet beskrivs mer i detalj. Författaren anser att det läggs ett stort fokus på den manliga tilltalades penis i redogörelserna.

”Han har erkänt att han har smekt målsägarens bröst och rumpa samt gnidit sin penis mellan målsägandens skinkor och lär [sic]men förnekat att han har tryckt sin penis mot hennes anal eller underliv.” (B 2850–17, s. 6)

Många av den manliga tilltalades påstådda sexuella gärningar mot barnet innefattar beskrivningar som; att våldtäkt skett hur oralsex har utförts och hur den manliga förövaren tillfredsställer sig själv sexuellt i barnets närhet. (B 2850–17, B 3850–18). Här synliggörs en genuskonstruktion där mannens kropp med fokus på könet som en drivande part kan identifieras i det som redogörs (Connell, 1995, s. 83).

I ett av fallen med en kvinnlig tilltalad redogörs det för hur den kvinnliga tilltalade har skickat meddelanden till det målsägande barnet med sexuella anspelningar, kärleksförklaringar samt med meddelanden av svartsjuk karaktär (B 15471–16, s. 11). I detta fall är det inte fokus på de sexuella gärningarna i beskrivningarna utan vad som har framkommit i de meddelanden som har skickats. I domen från tingsrätten bekräftas att det finns meddelanden där det målsägande barnet har skickat meddelande om att barnet vill ha sex med den kvinnliga tilltalade och som besvarats med meddelanden om att förövaren älskar målsäganden. (B 15471–16, s. 7). Domen från tingsrätten redogör inte mer utförligt än ovan vad som har skrivits i de meddelanden som har skickats. Det framgår att tingsrätten inte anser att de meddelanden som skickats mellan den kvinnliga tilltalade och det målsägande barnet är tillräcklig bevisning för att de sexuella gärningarna faktiskt har utförts.

När samma fall sedan går vidare till hovrätten anser de att meddelandena som har sänts bör ges mycket mer fokus som bevisning. I hovrätten redogörs utdrag från en del av de skickade meddelandena mellan den kvinnliga tilltalade och målsägande barnet. I domen uttalar hovrätten att meddelandena som har skickats visar på ett gränsöverskridande beteende vilket sedan ligger

till grund för den ökade straffmätningen som sker (B 2676–17, s. 17). Hovrätten ändrar tingsrättens dom från ett frikännande till fängelse i två år.

Likheter eller olikheter

Det som diskuteras om de sexuella gärningarna indikerar till viss del på att det redogörs för mera kring känslor och beteenden än beskrivningar av själva gärningarna i rättsfallen med en kvinnlig tilltalad. Dock är detta så pass liten övervägande del att det inte går att dra slutsatser kring skillnaden mellan de manliga och kvinnliga tilltalade.

I de rättsfall med en kvinnlig tilltalad är det inte i varje rättsfall som de sexuella gärningarna beskrivs utan gärningarna diskuteras mer generellt. I fallen med manliga tilltalade redovisas det i varje rättsfall någon beskrivning för hur de sexuella gärningarna har gått till. I flera av rättsfallen redogörs de sexuella gärningarna mer utförligt och i längre texter och på fler än en sida. Om detta är en slump eller går inte att avgöra säkert men det skiljer sig åt mellan de manliga och kvinnliga förövarna i de rättsfall som har analyserats i uppsatsen.

Analysen av materialet indikerar dock på att domstolar lägger mer fokus på penetreringar med penis än penetrering med händer, fingrar eller föremål. Författaren motsätter sig detta synsätt då penetration med händer, fingrar eller föremål fortfarande är en penetrering och bör vara likställt med en kränkning mot barnet.

Svenska domstolar bör ändra synsätt på vad penetration kan vara, hur det skett och med vad det skett. Det är en djup kränkning när ett sexuellt övergrepp på ett barn begås. En manlig tilltalads könsorgan bör inte värderas grövre än en hand, fingrar eller föremål som används i syfte att penetrera och hanteras av förövare, oavsett kön.

I brottsbalken står det:

”Den som, med ett barn under femton år, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.”

(Brottsbalken kap 6, § 4)

När domstolar väljer att värdera penetration med en penis som ett grövre övergrepp blir konsekvensen att en kvinnlig tilltalads handlingar aldrig kan likställas med en manlig förövaras.

Det kan innebära att en mans gärningar bedöms som grövre och allvarligare endast på grund av könsorganet.

3.3 Ursäktar eller försvarar förövarna sina gärningar?

Av de 25 utvalda redogörelserna som har varit med i analysen för de tilltalades gärningar kom 11 från någon av de manliga tilltalade och 13 från någon av de kvinnliga tilltalade. 15 redogörelser handlade om att den tilltalade på ett eller annat sätt skyller sina gärningar på någon annan och till viss del avsäger sig eget ansvar. Ansvar för sitt agerande kunde utläsas i 9 av de 25 redogörelser som varit med i granskningen.

Granskningen indikerar att i fallen med en kvinnlig tilltalad beskrivs motivet för gärningen med en ursäktande orsak i större utsträckning än i de domarna med en manlig tilltalad.

I fallet med både en kvinnlig och manlig tilltalad lyfter tingsrätten upp att den anser att det är tydligt att den kvinnliga tilltalade har blivit styrd av den manliga medtilltalade (B 2850–17, s. 16). Detta går i linje med vad tidigare forskningen har kommit fram till, att kvinnliga tilltalade som försvar för sitt agerande använder sig av rollen som offer för att försvara sin oförmåga att kunna stå emot en drivande man (Seto, 2018, s. 109). Tingsrätten lyfter även fram att deras båda historier saknar detaljrikedom och att de skyller på varandra. Det som istället diskuteras som bevisning är hur den manliga tilltalade är den pådrivande och hur den kvinnliga tilltalade får direktiv som hon utför. Båda parter döms till långa fängelsestraff, men den manliga tilltalade till längre på grund av upprepade våldtäkter mot det målsägande barnet under en lång tid. Även om den kvinnliga tilltalades advokat får medhåll av tingsrätten om att kvinnan inte helt kan ansvara för sina handlingar och att den manliga medtilltalade är drivande, så medför det inte någon strafflindring.

I ett av rättsfallen döms en manlig tilltalad till fängelse i tingsrätten (B 3846–15) och frikänns sedan i hovrätten (B 3017–16). Här handlar det om mannen och barnets ålder. I tingsrätten tolkas lagen så som det står, att samlag med ett barn under 15 år bedöms som våldtäkt mot barn. Istället tar hovrätten fasta på ålderskillnaden mellan den manliga tilltalade och det målsägande barnet. Hovrätten anser att ålderskillnaden är relativt liten och därför bör beaktas som en förmildrande omständighet avseende gärningarna, trots att den manliga tilltalade har varit

medveten om att det målsägande barnet är under 15 år och uttryckt att han tyckte att hon var mogen som en 16 åring (B 3846–15, s. 6).

I ett av fallen som har en kvinnlig tilltalad frikänns kvinnan i tingsrätten (B 3289–18) för att sedan dömas till fängelse i hovrätten (B 6121–18). Tingsrätten anser att barnets berättelse inte är tillräckligt detaljrik. På grund av att barnet har svårt att formulera tid, rum och hur de sexuella gärningarna har gått till anser tingsrätten att barnets berättelse inte är styrkt (B 15471–16, s. 8–9). När fallet sedan går vidare till hovrätten redogörs där flera fakta och detaljer som inte funnits med i redogörelserna från tingsrätten. Det är inte så att denna information fanns otillgänglig för tingsrätten, men av okänd anledning så har tingsrätten inte ansett att det är fakta som är viktig att redovisa för att kunna göra sin bedömning. Hovrätten lägger mycket stor vikt vid den funktionsnedsättning som barnet har. Domstolen anser att barnets funktionsnedsättning är orsaken till de bristande detaljerna. Att barnet har haft en funktionsnedsättning finns knappt med i avgörandet från tingsrätten. I detta fall blir konstruktionen av offer av det målsägande barnet istället till en belastning för den kvinnliga tilltalade än att det ger kvinnan någon försvarande ursäkt.

Likheter eller olikheter

Under en brottmålsförhandling i domstol står den åtalade/tilltalade och det målsägande barnet mot varandra och uppgiften för domstolen är att avgöra om brott har begåtts eller ej. Rollen om vem som är offer och vem som är förövare är tydlig. Barnet har många av de egenskaper som Christi talar om för att vara det ideala offret. Barnet är svagare än sin förövare, kan inte klandras för platsen som barnet befinner sig på och förövaren är starkare och kan anses vara ond. När det kommer till de tilltalade och rollen som offer är det inte lika tydligt. Det har i analysen visat sig att kvinnor använder flera ursäkter för sina gärningar än de manliga tilltalade.

I fallet med både en kvinnlig och en manlig tilltalad är det intressant att se hur mycket fokus som läggs på att redogöra för att den manliga tilltalade är drivande och att den kvinnliga tilltalade agerar på de anvisningar hon får. Detta är något som redogörs för i flera delar i domarna, både i de från tingsrätten och i hovrätten. Det som kan ifrågasättas är varför det får så stort utrymme när det inte får någon direkt konsekvens när straffmätningen ska göras. Om det inte ska få någon konsekvens, varför behöver det redogöras för så utförligt vid flera delar av rättsfallet?

3.4 Slutsats

Lagen säger att vi alla ska dömas på lika villkor, men hur ser det egentligen ut? Är domstolarna opartiska och utan påverkan av normativa genuskonstruktioner?

Undersökningen som genomförts i uppsatsen är begränsad utifrån de fall som har analyserats och är baserad på den Excel-fil som skapats. Analysen av de granskade rättsfallen visar på att det som redogörs för till viss del skiljer sig åt beroende på om den tilltalade är man eller kvinna men även mellan bedömningarna i tingsrätt och hovrätt. När relevanta fakta inte redogörs för i tingsrätten men i hovrätten, som i rättsfallet med barnet med en funktionsnedsättning, riskerar barnen att bli än mer offer. Karakteriseras som än mer utsatt och som utgör en försvårande omständighet för den tilltalade.

Redogörelserna för relationen till barnet ser olika ut för de manliga och kvinnliga tilltalade. I rättsfallen med manliga tilltalade utgår relationen främst från barnets känslor och tankar om den manliga tilltalade. I dessa redogörelser beskrivs oftast den manliga tilltalade som trygg och omvårdande. I redogörelserna om eller från de kvinnliga tilltalade beskrivs relationen utifrån kvinnan. I rättsfallet med både en kvinnlig och manlig tilltalad beskrivs relationen oftast utifrån den kvinnliga tilltalades känslor för den manliga medtilltalade.

Beskrivningarna av de sexuella gärningarna skiljer sig främst åt genom att det i redogörelserna av manliga tilltalades gärningar läggs ett stort fokus på den tilltalades könsorgan. Här får den biologiska konstruktionen av kön mycket fokus. Hur mycket plats beskrivningarna av de kvinnliga och manliga tilltalades sexuella gärningar får skiljer sig åt. I vissa av rättsfallen med en manlig tilltalad består redogörelserna för gärningarna av flera sidor medan det i ett av fallen med en kvinnlig tilltalad inte finns några beskrivningar. Där redogörs de sexuella gärningarna istället via de meddelanden som har skickats mellan den kvinnliga tilltalade och barnet.

De kvinnliga tilltalade ursäktar sina gärningar och ursäktas i högre grad än de manliga tilltalade i redogörelserna i rättsfallen. I fallet med både en manlig och kvinnlig tilltalad i samma fall ges stor plats för redogörelserna hur kvinna drivs på av den manliga medtilltalade. Kvinnan målas upp som ett offer för den manliga tilltalades vilja. Rollen som det ideala offret konstrueras genom att visa på att kvinnan står under den manliga medtilltalades makt. Dock ges kvinnan ingen förmildring i straffmätningen trots att mannens makt gentemot kvinnan tas upp på flera ställen i rättsfallet.

I de analyserade fokusområdena; relation till barnet, de sexuella gärningarna och den tilltalades ursäkter har det framkommit olikheter vilket indikerar på att genuskonstruktioner är synliga i redogörelserna i rättsfall från svenska domstolar.

3.5 Förslag till ny forskning

Lagen är tydlig med att det är ett brott att ha samlag med ett barn som är under 15 år, oavsett om det är frivilligt eller ej från barnets sida. Forskning som presenteras i denna uppsats pekar på att när det kommer till relationen mellan en yngre tonårpojke och en kvinnlig vuxen tilltalad så ses inte brottet som lika allvarligt. Detta handlar framförallt om de fall med en tonåring som målsägare där den yngre tonårpojken i domstolen kan anses frivilligt haft samlag med en vuxen kvinna, om inte ålderskillnaden är allt för stor. *Lust och fägring* och *Mandomsprovet* är två filmer där en äldre kvinna förför en yngre pojke. Finns det kvar en romantiserande bild av en äldre kvinna som förför en yngre pojke? Författaren anser att mer forskning behövs på detta område framförallt kring de fall som aldrig anmäls. Det finns troligen ett mörkertal. Hur döms kvinnor när det gäller övergrepp mot pojkar?

Resultatet av analysen av rättsfallen har indikerat på att våldtäkt med en penis värderas som ett grövre brott än med händer, fingrar eller föremål. Pojkar som blir våldtagna av en kvinna genom vaginala samlag får sällan fysiska åkommor. Nationellt Centrum för kvinnofrid skriver att: *”Skador på de yttre könsorganen är relativt ovanliga och består framför allt av blåmärken och bristningar i huden”* (Nationellt Centrum för kvinnofrid: Uppsala Universitet, (år okänt)). Det finns alltså inget bevis på just våld med synlig fysisk påverkan i sådana fall. Konsekvensen av detta blir att skador inte lika tydligt kan påvisa att pojkar blir våldtagna. Problematiken med begreppet *våldtäkt* har diskuterats i många år. Det är enligt flera debatter och forskare ovanligt att just våld har förekommit i många fall av de våldtäkter som begås (Aftonbladet, 2017), detta oavsett om våldtäkten begås mot en vuxen eller mot ett barn.

Det krävs mer forskning på området för att få en klar bild över problematiken kring hur rättsväsendet och samhället ser på våldtäkter mot yngre tonårpojkar begångna av kvinnliga förövare. Författaren anser även att mer forskning krävs på området kring fall som inte syns i statistiken och det skulle behövas göras efterforskningar på hur många orosanmälningar avseende sexuella övergrepp som aldrig blivit en formell polisanmälan.

4. Käll- och litteraturförteckning

Andersson, T. & Kim, I. (2018). *Sexuell exploatering av barn på internet: En rapport från ECPAT Hotline 2018*. Stockholm: ECPAT

Bergström, G. & Boréus, K. (2005). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I

Bergström, G. & Boréus, K. (red) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur (s. 9–42)

Bergström, G. & Boréus, K. (2005). Diskursanalys. I Bergström, G. & Boréus, K. (red) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur (s. 305–362)

Brottsförebyggande rådet (2018a). *Kriminalstatistik 2017: Anmälda brott, slutlig statistik*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

https://www.bra.se/download/18.10aae67f160e3eba62938177/1522141587204/Sammanfattning_anmalda_2017.pdf (Hämtades 2018-12-18)

Brottsförebyggande rådet (2018b). *Kriminalstatistik 2017: Personer lagförda för brott, slutlig statistik*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

https://www.bra.se/download/18.c4ecee2162e20d258c246fc/1527751812077/Sammanfattning_lagforda_2017.pdf (Hämtad 2018-12-18)

Christi, N. (2008). Det ideala offret. I Åkerström, M & Sahlin, I. (red) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur AB (s. 46–60)

Connell, R.W. (1995). *Om genus*. (1:a upplagan). Göteborg: Daidalos

Connell, R.W. (2008). *Maskuliniteter*. (2:a upplagan). Göteborg: Daidalos

Connell, R.W. (2009). *Om genus*. (2:a upplagan). Göteborg: Daidalos

Denov, M. (2004). *Perspectives on Female Sex Offending*. London: Routledge.

Gunnarsson, Å. Käll, J., Svedberg, W. & Svensson, E-M. (2018). *Genusrättsvetenskap* (2: upplagan). Lund: Studentlitteratur

Granström, G. & Mannelqvist, R. (2016). En lärobok om brottsoffer. I Granström, G & Mannelqvist, R. (red) *Brottsoffer: Rättsliga perspektiv*. Lund: Studentlitteratur (s. 9–24)

- Heber, A., Tiby, E. & Wikman, S. (2012). Inledning. I Heber, A. Tiby, E & Wikman, S. (red) *Viktimologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur (s. 17–23)
- Heber, A. (2012). Brottslingen som brottsoffer. I Heber, A. Tiby, E & Wikman, S. (red) *Viktimologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur (s. 179–199)
- Ingolfsdottir, S., Mossing, Y., Rogland, U., Rung, N., Sundell, M. & Sundin, E. (2017) Därför är det dags att byta ut ”våldtäkt”. *Aftonbladet*. 16 december.
<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/Xwgv3B/darfor-ar-det-dags-att-byta-ut-valdtakt> (Hämtad: 2018-12-27)
- Kordon, S. & Wetterqvist, A. (2012). *Gärningsmannen är en kvinna: En bok om kvinnlig brottslighet*. Stockholm: Telegram Förlag
- Landström, L. (2016). *Brottsoffer och rättsprocessen*. I Granström, G & Mannelqvist, R. (red) *Brottsoffer: Rättsliga perspektiv*. Lund: Studentlitteratur (s. 25–45)
- Lander, I. (2003). Genus normalitet och avvikelser. I Lander, I, Pettersson, T. & Tiby, E. (red) *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet - Genusperspektiv inom svensk kriminologi*. Lund: Studentlitteratur AB (s. 21–46)
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid. (u.å). *Medicinska och psykosociala konsekvenser av sexuellt våld*. Uppsala universitet. <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sexuellt-vald/medicinska-och-psykosociala-konsekvenser-av-sexuellt-vald/> (Hämtad: 2018-12-27)
- Nilsson-Hammar, A. (2018). Diskursanalys. I Gustavsson, M. & Svanstörn, Y. (red). *Metod: Guide för historiska studier*. Lund: Studentlitteratur (s. 133–160)
- Nordstedts Juridik. (2018). *Zeteo* <https://www.nj.se/zeteo> (hämtad 2018-12-18)
- Seto, M, C. (2018). *Pedophilia and sexual offending against children: theory, assessment and intervention*. 2.uppl. Washington: American Psychological Association
- Sveriges Domstolar (2017d). *Rättegång i hovrätt*. Hovrätten. <http://www.domstol.se/Brott--straff/Overklaga-domen-till-hovratten/Rattegang-i-hovratten/> (Hämtad: 2018-12-28)
- Sveriges Domstolar (2017e). *Tingsrättens dom*. Tingsrätten. <http://www.domstol.se/Brott--straff/Rattegang-i-tingsratten/Tingsrattens-dom/> (Hämtad: 2018-12-28)
- Sveriges Domstolar (2017a). *Vem är vem?* Tingsrätten. <http://www.domstol.se/Brott--straff/Rattegang-i-tingsratten/Vem-ar-vem/> (Hämtad: 2018-12-28)

Sveriges Domstolar (2017c). *Vem är vem?* Hovrätten. <http://www.domstol.se/Brott--straff/Overklaga-domen-till-hovratten/Vem-ar-vem//> (Hämtad: 2018-12-28)

Sveriges Domstolar (2017b). *Vad händer i rättssalen.* Tingsrätt. <http://www.domstol.se/Brott--straff/Rattegang-i-tingsratten/Vad-hander-i-rattssalen/> (Hämtad: 2018-12-28)

Tham, H. (2008). Brottsoffrets uppkomst och framtid. I Åkerström, M & Sahlin, I. (red) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur AB (s. 27–45)

Thomsson, H. (2003). Att göra kön. En omständlig historia som pågår livet ut. I Thomsson, H. & Elvin-Nowak, Y. (red). *Att göra kön: Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag (s. 15–33)

Winther, Jörgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys: som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Åkerström, M. (2008). Opinionsbildningens spiraler, utspel och tabun. I Åkerström, M. (red) *Medier, brott och den aktiva publiken*. Malmö: Bokbox Förlag (s. 13–24)

Lagtexter och konventioner:

Brottsbalken (1962:700)

Europakonventionen (4 november 1950). Rom

Regeringsformen (1974:152)

Avgöranden tingsrätt:

Södertörns tingsrätt, B 15471–16

Östersunds tingsrätt, B 1701–17

Uddevalla tingsrätt, B 2850–17

Södertörns tingsrätt, B 3289–18

Ångermanlands tingsrätt, B 1491–18

Uppsala tingsrätt, B 2066–18

Växjö tingsrätt, B 3846–15

Avgöranden hovrätt:

Hovrätten för nedre Norrland, B 1000–17

Svea hovrätt, B 2676–17

Svea hovrätt, B 6121–18

Hovrätten för västra Sverige, B 3829–18

Hovrätten för nedre Norrland, B 1019–18

Svea hovrätt, B 5867–18

Göta hovrätt, B 3017–16